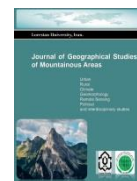

Lorestan University

Online ISSN: 2717-2325

Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas Journal homepage: <http://www.gsma.lu.ac.ir>

Research Paper

Obstructive factors preventing the diversification of rural economic activities (Case Study: Masal County, Guilan, Iran)**Nasrin Faraji Darkhaneh^a, Nasrollah Molaee Hashjin^{b,*}, Mohammadbaset Ghoreishi^c, Eisa Pourramzan^d**^a PhD student of Geography Department, Faculty of Humanities, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.^b Professor of Geography Department, Faculty of Humanities, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.^c Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.^d Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.**ARTICLE INFO****Article history:**

Received: 28 December 2021;

Accepted: 12 July 2022

Available online 31 July 2022

Keywords:

Obstructive factors, diversification, rural economy, Masal County, Guilan.

ABSTRACT

The most important feature of the economic structure of the country's villages is the lack of diversity in economic contexts and job opportunities. In this regard, the approach of diversification of rural economy activities has been presented as a useful solution that many development theorists emphasize in order to reduce the effects of this structure and in the framework of sustainable development model. Problems and analysis of obstacles and deterrents and diversification of economic activities in the villages of Masal county have been discussed. This research is applied according to the purpose and its method is descriptive-analytical. The statistical population of the study is 68 villagers and experts of economic systems in rural areas of Masal county that the sample size was determined using Cochran's formula. The data collection tool is a researcher-made questionnaire whose items were prepared and arranged with the expert opinions of university professors. Considering that Cronbach's alpha for all research variables is higher than 0.7 and equal to (0.892), the reliability of the questionnaire has been confirmed. SPSS software was used to analyze the data. The results of the present study showed that 32 inhibitory factors are involved in diversifying the economic activities of the villages of Masal county. Also, standardized beta coefficients related to institutional-management structures equal to 0.595 has been obtained, which has the highest value compared to other independent variables entered in the regression model. Therefore, it can be said that among the existing barriers, institutional-managerial barriers have been the main obstacles to diversification of rural economic activities..

1. Introduction

Diversification of rural economic activities is fundamental for rural development goals and development of employment in villages. Rural entrepreneurship and job creation leads to the reduction of unemployment, increase in the productivity of people and resources, income, and empowerment of the rural community; therefore,

it seems to be a strategy in the trajectory to rural economic development. Therefore, rural communities should be giving their resources and opportunities to entrepreneurs, because of their dynamism in economy, helping economic growth, controlling inflation, increasing agricultural, livestock, industrial and service production. Masal County has a unique position in the province and

*Corresponding Author:

Email Addresses: Nasrinn968@gmail.com (N. Faraji Darkhaneh), nmolaeh@iaurasht.ac.ir (N. Molaee Hashjin), mbasetgh@gmail.com (M. Ghoreishi), pourramzan@iaurasht.ac.ir (E. Pourramzan)**To cite this article:**

Faraji Darkhaneh, N; Molaee Hashjin, N; Ghoreishi, M; Pourramzan, Eisa (2022), Obstructive factors preventing the diversification of rural economic activities (Case: Masal County, Guilan, Iran). Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 3(2), 39-56.

Doi:10.52547/gasma.3.2.39

the country due to a productive population, capacities and capabilities such as fertile agricultural lands and livestock, natural and historical resources, tourism and handicrafts, villages' integrity and proximity to urban centers. Despite all capacity, this region faced with unemployment and lack of jobs and insufficient income. Creative entrepreneurs seem to be a viable solution for more dynamic economy and diversifying all kinds of rural activities in order to achieve sustainable development. This study tries to investigate the obstructive factors for the rural development and diversification of economic activities in the villages of Masal County.

2. Methodology

According to the purpose, this research is a descriptive-analytical and terms of their method, it is quantitative. The study used primary data and SPSS software was utilized for analysis. The statistical population was all the villagers and experts of the relevant authorities of Masal County, and the sample was selected by random sampling method. Cochran's formula for limited community was used to select the sample, and the number of samples was equal to 68 villages.

3. Results

The results of the present research showed that 32 obstacles play a role in diversifying the economic activities of the villages of Masal County. Also, the standardized beta coefficients related to institutional-managerial problems was 0.595, which has the highest value compared to other independent variables included in the regression model. As a result, institutional-management obstacles have impeded the diversification of economic activities in villages.

4. Discussion

Institutional-managerial factor has a significant impact on the lack of diversification of rural economic activities in Masal County. Also, the most important variables are the cultivation pattern, the cold storage units for maintain and supplying agricultural products and the lack of ownership documents for properties and rural farms. In the economic component, the most important obstacles were forward purchasing the

rural products and services and the lack micro financing funds. In the social component, the most important obstacles were neglecting the local expertise, the increase in the migration process from the villages and the socio-cultural and economic anomalies. According to Friedman's test, from the point of view of the respondents, government support, financial resources, household savings and infrastructure facilities play most important roles for diversifying economic activities. Furthermore, in environmental obstacles, inappropriate use of water and soil resources, and irrigation methods as well as low water efficiency are among the issues for diversification. The environmental aspect is noteworthy in Masal County due to the fertile lands and high annual rainfall, suitable climatic conditions, and diverse pasture ecosystems, including forest pastures, summer pastures and plains. This environment makes it possible to cultivate fodder plants and the use of remaining grain fields for livestock and combine agriculture with animal husbandry. Moreover, Masal County is one of the famous places in Iran that has many visitors. These visitors enjoy its green meadows and natural scenery.

5. Conclusion

The lack of diversity in economic activities is more common in rural areas. So, the lack of diversity in the economic activities of the villagers is an effective factor in the existence of unemployment, lack of income, migration of villagers to the cities, low level of production, lack of optimal use of resources and the problems that ultimately lead to unsustainable villages. A large percentage of the young rural generation is trying to migrate to cities to achieve a better life through the access to better facilities, social and physical infrastructure. The opportunities in cities created offer professional development more attractive than agricultural work. Non-agricultural trade, transportation systems as well as a wide range of services oriented toward production, consumption, and recreational needs in villages have strengthened the ties between cities and villages. Finally, the diversification not only provides better economic opportunities to the

residents of rural areas, but also reduces the quality gap between urban and rural life.

Acknowledgments

This article is derived from the doctoral dissertation titled: Economic development

strategies for villages in Masal County with an emphasis on diversification of economic activities in the geography department of Islamic Azad University, Rasht branch.

دانشگاه گلستان

شاپای الکترونیکی: ۲۷۱۷-۲۳۲۵

فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی

<http://www.gsma.lu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر موانع و عوامل بازدارنده تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی روستا (مورد: شهرستان ماسال گیلان)

نسرین فرجی درخانه^۱، نصرالله مولایی هشتجین^{۲*}، محمدباسط قریشی^۳، عیسی پوررمضان^۳

^۱ دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

^۲ استاد گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

^۳ استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۴۰۰/۱۰/۰۷

پذیرش نهایی:

۱۴۰۱/۰۴/۲۱

تاریخ انتشار:

۱۴۰۱/۰۵/۰۹

چکیده

مهمترین ویژگی ساختار اقتصادی روستاهای کشور، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت های شغلی است. در این راستا، رویکرد متنوع سازی فعالیت های اقتصاد روستایی به عنوان راهکاری مفید که بسیاری از نظریه پردازان توسعه به منظور کاهش اثرات این ساختار و در چارچوب الگوی توسعه پایدار بر آن تأکید دارند، ارائه شده است. بر همین اساس در این پژوهش به بررسی این مساله و تحلیلی پیرامون موانع و عوامل بازدارنده و تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال پرداخته شده است. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی است و نظر ماهیت انجام آن توصیفی-تحلیلی و از نظر روش شناسی کمی و کیفی می باشد. جامعه آماری تحقیق نیز ۶۸ نفر از دهیاران و کارشناسان دستگاه های اقتصادی نواحی روستایی شهرستان ماسال می باشند که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعیین گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته می باشد که گویه های آن با نظرات کارشناسی و اساتید دانشگاهی تهیه و تنظیم گردید. با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای تحقیق برابر ۰/۸۹۲+ بدست آمده، پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفته است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها نیز از نرم افزار SPSS استفاده شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که ۳۲ عامل بازدارنده در متنوع سازی فعالیت های اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال نقش دارد. همچنین، ضرایب بتا استاندارد شده مربوط به ساختارهای نهادی-مدیریتی برابر با ۰/۵۹۵+ به دست آمده است که نسبت به سایر متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون دارای بیشترین مقدار می باشد. بنابراین می توان گفت که از میان موانع موجود، موانع نهادی-مدیریتی، عمده ترین مانع فراروی متنوع سازی فعالیت های اقتصادی روستاها بوده است.

واژگان کلیدی:

عوامل بازدارنده،

تنوع بخشی،

اقتصاد روستایی،

شهرستان ماسال

گیلان.

۱. مقدمه

حوزه های روستایی به عنوان قاعده نظام مند و فعالیت ملی،

نقش اساسی در توسعه ملی ایفا می کند؛ چرا که توسعه

* نویسنده مسئول:

پست الکترونیک نویسندگان: Nasrinn968@gmail.com (ن، فرجی درخانه)؛ nmolaeih@iaurasht.ac.ir (ن، مولایی هشتجین)؛ mbasetgh@gmail.com (م، قریشی)؛

pourramzan@iaurasht.ac.ir (ع، پور رمضان).

نحوه استنادی به مقاله:

فرجی درخانه، نسرین، مولایی هشتجین، نصرالله، قریشی، محمدباسط، پور رمضان، عیسی (۱۴۰۱). تحلیلی بر موانع و عوامل بازدارنده تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی روستا (مورد: شهرستان ماسال گیلان). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال دوم، شماره ۲ (۱۰)، صص ۵۶-۳۹.

doi Doi:10.52547/gsma.3.2.39

امکان افزایش درآمدی چندانی ندارد. بنابراین، تأمین منابع درآمدی دیگر با توجه به توان‌ها و موانع هر منطقه از کشور، جهت تنوع بخشی اقتصادی به اقتصاد روستایی برای افزایش توان نگهداشت جمعیت روستا و به عبارتی، پایداری جمعیت روستایی، ضروری به نظر می‌رسد (Anabestani and et al, 2015: 88).

تنوع یکی از شرایط ثبات هر سیستم است و همئوستازی^۱ فقط هنگامی پدید می‌آید و باقی می‌ماند که سیستم دارای دستگاه‌های تنظیم کننده متعدد و فراوان باشد. هر اندازه سیستمی پیچیده تر باشد، به همان اندازه عناصر کنترل کننده آن نیز باید بیشتر و پیچیده تر باشند تا بتوانند به موقع اختلالاتی را که از جانب پیرامون به سیستم راه می‌یابد، خنثی نمایند. این اصل به نام قانون ضرورت تنوع معروف است که نخستین بار رس آشی در سال ۱۹۵۸ آن را بیان کرد. به طور کلی وجود تنوع سبب افزوده شدن پیچیدگی سیستم می‌شود و این پیچیدگی امکان انطباق آن سیستم را با محیط اطرافش بیشتر می‌کند و در زمان ایجاد تغییر در محیط، سیستم در زمان کمتری خود را با تغییرات ایجاد شده انطباق خواهد داد (Rahbari and et al, 2017: 14).

تنوع شالوده و اساس ثبات و پایداری است (Kochchi and Nasiri Mahalati, 2013: 86). پایداری در برابر تغییرات یکی از مهمترین و بارزترین خصایص سیستم‌های باز بسیار پیچیده است و اصطلاح همئوستازی در این رابطه ابداع شده است (اولتراکانن ۱۹۳۲) هر سیستم همئوستاتیک، سیستمی است که ساختارها و رفتارهای خود را به وسیله تعادل‌های دینامیکی متعدد حفظ می‌کند و بنابراین همئوستازی یا پایداری یکی از شرایط اساسی ثبات و بقای سیستم‌های باز است. اما تنوع و لزوم حفظ آن از شرایط پایداری هر سیستم است و همئوستازی فقط هنگامی

پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به عنوان زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد. اگر در جریان پیشرفت و توسعه فضاهای روستایی وقفه‌ای ایجاد شود، آثار و پیامدهای آن نه تنها حوزه‌های روستایی، بلکه مناطق شهری و در نهایت کلیت سرزمین را دربر خواهد گرفت (Flora, 2019: 21). اقتصادی نواحی روستایی کشورهای مختلف، کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار می‌رود (Taherkhani, 2011: 21). مهمترین ویژگی چنین ساختاری، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی، خصوصاً برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی است که تا حدودی نشأت گرفته از نوع نگرش به روستا و سیاست گذاری‌های دولتی و عوامل درونی روستا می‌باشد (Farozani and Keshavarz, 2013: 78). چنین ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی، مسائل خاصی را به دنبال داشته است که از جمله آنها می‌توان به انعطاف کمتر در مقابل نوسانات کوتاه مدت اقلیمی، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت، محدودیت های بازاریابی و بازاریابی محصول، وابستگی بهره برداران به محیط خارج از روستا و بازارهای خارجی، وجود بیکاری آشکار و پنهان، کاهش بازده سرمایه، تخریب منابع طبیعی پایه، آسیب پذیری اقتصاد روستایی و بی ثباتی منابع درآمدی، تضعیف اقتصاد و فرهنگ روستایی، مهاجرت روستایی و حاشیه نشینی اشاره کرد (Javan and et al, 2011: 19).

روستاهاى کشور به علت اتکای شدید بر کشاورزی و درآمدهای حاصل از آن و همچنین نداشتن منابع اشتغالی و درآمدی غیر از کشاورزی، دارای اقتصاد ضعیف و آسیب پذیرى است. بخش کشاورزی به علت الگو و کیفیت کشت، محدودیت و غیرقابل افزایش بودن مقدار زمین‌ها،

^۱.Homeostazi

در نتیجه تلفات از اکوسیستم شده و ساختار آن را تغییر می-دهند (Mahmoodi, 2018: 129). تنوع در سیستم‌ها به دلایل زیر ارزشمند می‌باشد:

تنوع، ریسک در کارکرد سیستم را بویژه در شرایط محیطی و انسانی متغیر و غیرقابل پیش‌بینی، کاهش خواهد داد؛

متنوع ساختن اقتصاد و نیز مهارت‌های جامعه، کنترل منابع محلی جامعه، اتکاء زیاد بر تولید و بازارهای محلی و ثبات اقتصادی را افزایش خواهد داد؛

تنوع اقتصادی و بطور کلی رعایت اصل تنوع در جوامع به ثبات و پایداری جامعه یا مناطق مزبور کمک می-کند (Dmurger, 2010: 39)؛

تنوع برای ایجاد پایداری در یک قلمرو سرزمینی ضروری است. متنوع کردن منابع اقتصادی برای توسعه منابع انرژی تجدیدپذیر و افزایش کاربرد مواد قابل بازیافت ضروری است. انواع طرح‌های جدید باعث تنوع بخشیدن به زیرساخت‌ها شده و چنین مواردی، تنوع نیروی کار را افزایش می‌دهد. در این راستا اهمیت روز افزون تجارت جهانی و سیاست‌ها در سطح جهان باعث می‌شود که جوامع و مناطق مختلف ابعاد جهانی به خود گرفته و قادر به مرادده و برهم کنش با سایر کشورها در سطح جهان شود؛

افزایش ایمنی در برابر مخاطرات طبیعی بطوری که سامانه‌های متنوع عموماً محیط امنی را در مقابل حوادث زاینبار آب و هوایی و نوسانات قیمت‌های بازار ایجاد می‌کند؛ و افزایش نقش فعال اعضای جامعه در شکل‌گیری آینده و در نهایت شکل‌گیری یک جامعه پایدار (Anoushirvani, 2018: 47).

جوان و همکاران در پژوهشی با عنوان " نقش متنوع-سازی فعالیت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی؛ مطالعه موردی: شهرستان سمیرم، دریافتند که عدم تنوع در

پدید می‌آید و باقی می‌ماند که سیستم دارای تنوع در اجزاء بوده و در نهایت تنوع کارکردی خود را در جهت ثبات حفظ نماید (Rahbari and et al, 2017: 15).

با وجودی که اهمیت تنوع در سیستم‌ها توسط بسیاری از محققین مورد تأیید قرار گرفته است ولی اطلاعات موجود در مورد اثرات متقابل بین این تنوع و کارکرد سیستم بسیار ناچیز است (Bryceson, 2016: 41). با این وجود توافق عمومی بر این است که افزایش تنوع، پیچیدگی ذاتی سیستم‌ها را افزایش داده و از این طریق فرآیندهای آن را تقویت می‌کند و بسیاری از محققین مختلف طی دهه‌های گذشته، رابطه بین تنوع و پایداری را مورد تأکید قرار داده‌اند (Kochchi and Nasiri Mahalati, 2013: 71).

علی‌رغم اهمیت و نقش تنوع در کارکرد و نهایتاً پایداری سیستم‌های انسانی و طبیعی، منابع علمی موجود در مورد تنوع و چگونگی کارکرد آن در جهان و به خصوص در ایران بسیار محدود بوده و در مطالعات اندکی نیز که انجام شده عمدتاً به حفظ تنوع ژنتیکی و تنوع زیستی توجه و تأکید شده است (Bollman, 2018: 541). بر این اساس تنوع در حفظ ساختمان و کارکرد اکوسیستم نقش مهمی بر عهده دارد و از زمانی که تانسلی (۱۹۳۵) واژه اکوسیستم را برای بیان ترکیب جوامع گیاهی و جانوری و محیط فیزیکی آن بکار برده، اکولوژیست‌ها همواره در تلاش بوده‌اند تا رابطه‌ای بین تنوع و ثبات سیستم بدست آورند. اکوسیستم-های طبیعی معمولاً با این اصل که تنوع بیشتر باعث مقاومت بالاتر نسبت به آشفتگی‌ها و تخریب‌های محیطی می‌شود، تطابق دارند و اکوسیستم‌هایی که دارای تنوع زیاد هستند قادر به تحمل تلاطم‌های محیطی بوده و تعادل فرآیندهای گردش مواد و جریان انرژی را حفظ می‌کنند ولی در اکوسیستم‌هایی که تنوع در آنها اندک است، تخریب‌های محیطی به سهولت باعث بروز تغییرات دائمی در کارکرد و

خانوارهای کشاورز روستایی گردیده است. با توجه به یافته‌های تحقیق تنوع معیشت با تأکید بر بخش غیرزراعی، را می‌توان به‌عنوان استراتژی توسعه نواحی روستایی در معرض خشکسالی معرفی نمود (Hajian and et al, 2019: 14). مطیعی‌لنگرودی و همکاران در پژوهشی با عنوان "تحلیل عوامل مؤثر بر متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان سقز)، دریافته‌اند که ارتباط معناداری میان تعداد فعالیت‌ها و میزان تحصیلات، تغییرات درآمدی حاصل شوک‌ها و میزان درآمد وجود دارد. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد از دید جامعه نمونه عوامل حمایت دولت، منابع مالی و پس‌انداز خانوار و تسهیلات زیرساختی برای متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی بیشترین اهمیت را دارند (Motei Langroudi and et al, 2018: 12).

خاتون با بررسی "تنوع فعالیت‌های معیشت روستایی در شرق بنگال: عوامل و محدودیت‌ها" دریافته‌اند که محدودیت‌های اصلی که خانوارهای منطقه مورد مطالعه در تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی خود با آن مواجه هستند، شامل بنیه ضعیف مالی، نبود تسهیلات اعتباری، کمبود امکانات آموزش و آگاهی، ترس از ریسک، نبود زیرساخت‌های روستایی و نبود فرصت‌ها در بخش غیرکشاورزی است (Khatun, 2015: 5). اسکوبال در پژوهشی با عنوان "عوامل تعیین کننده تنوع درآمدی بخش خصوصی در روستای پرو"، دسترسی به زیرساخت‌های عمومی مانند راه و زیرساخت‌های بخش خصوصی مانند آموزش و اعتبارات را از عوامل بسیار مهم در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی می‌داند (Escobal, 2017: 52). ایرسادو در پژوهشی با عنوان "متنوع‌سازی درآمد در زیمبابوه: پیامدهای رفاهی در مناطق شهری و روستایی" دریافته‌اند که خانوارهایی که در مناطق روستایی منطقه مورد

فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای مورد بررسی در منطقه مورد مطالعه شرایط نامساعدی را برای خانوارهای دارای چنین ویژگی سبب شده است درحالی که خانوارهای دارای تنوع منابع درآمدی در بخش‌های کشاورزی و غیر کشاورزی وضعیت به نسبت مطلوب تری را در شاخص‌هایی چون آموزش، ثبات درآمدی، کیفیت زندگی، آسیب‌پذیری دارا بوده‌اند (Javan and et al, 2011: 52). تقدیسی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در دستیابی به توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دره شهر" دریافته‌اند که میانگین نمره تنوع فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای پایدار ۶/۳۸ درصد، در روستاهای نیمه پایدار ۷/۳۰ درصد و در روستاهای ناپایدار ۵/۲۷ درصد است. به منظور بررسی دقیق تر رابطه بین پایداری و تنوع، از همبستگی پیرسون استفاده شد. بررسی‌ها نشان داد که رابطه بین پایداری و تنوع مستقیم و به میزان ۷۷ درصد بود، که از نظر شدت قوی است. بر این اساس، نتایج نشان می‌دهد که متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی می‌تواند پایداری سکونتگاه‌ها و در نتیجه توسعه پایدار روستایی را تقویت کند (Taghdisi and et al, 2018: 25).

حاجیان و همکاران در مقاله‌ای با عنوان "نقش تنوع فعالیت‌های اقتصادی زراعی و غیرزراعی بر تاب‌آوری خانوارهای کشاورز روستایی در معرض خشکسالی (مطالعه موردی: شهرستان چناران)" دریافته‌اند که «تنوع فعالیت‌های اقتصادی» موجب افزایش تاب‌آوری خانوارهای کشاورز روستایی گردیده است. به طوری که میانگین تاب‌آوری در خانوارهای دارای منابع درآمدی غیر متنوع ۴۰/۲، نیمه متنوع ۴۸/۲ و متنوع ۸۳/۲ است. بر اساس نتایج تحلیل مسیر «تنوع فعالیت‌های اقتصادی» به میزان ۱۹/۰ و «تنوع غیرزراعی» به میزان ۱۲/۰ طور مستقیم موجب افزایش تاب‌آوری

مطالعه (زیمبابوه) دارای منابع درآمدی متنوع تری هستند، از پایگاه اقتصادی و اجتماعی بهتری برخوردارند و نسبت به شوک های اقلیمی و بحران های اقتصادی، آسیب پذیری کمتری دارند (Ersado, 2018:65).

تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی روستایی به عنوان یک رویکرد اساسی و موازی با اهداف توسعه روستایی می تواند کمک شایانی به توسعه و پیشرفت اشتغال در روستاها را بنماید. کارافرینی و اشتغالزایی روستایی کاهش بیکاری - افزایش بهره وری افراد و منابع، افزایش درآمد، بهبود وضعیت اقتصادی و توانمندی جامعه روستایی را در پی دارد. و بدین سان می توان از آن به عنوان راهبردی مناسب و موثر در جریان توسعه اقتصادی روستایی نام برد. و لذا جوامع روستایی با توجه به جایگاهی که در پویایی اقتصاد کشور از قبیل کمک به رشد اقتصادی - کنترل تورم - افزایش تولیدات کشاورزی - دامی - صنعتی و خدماتی دارد باید بتواند منابع و فرصت های خود را بدست کارآفرینان بسپارد. حال شهرستانی چون ماسال با داشتن قریب به یکصد روستا با جمعیت ساکن و مولد و با توجه به برخورداری از ظرفیت ها و توان های بالقوه و بالفعل از قبیل زمین های کشاورزی حاصلخیز و فعالیت های مربوط به امور دام، بهره مندی از مواهب طبیعی و تاریخی در حد توسعه گردشگری و صنایع دستی، پیوستگی روستاها با یکدیگر و نزدیکی با مراکز شهری موقعیت ممتازی در پهنه جغرافیایی استان و کشور دارا است. با وجود این همه ظرفیت های بیکاری و نبود شغل و درآمد ناکافی معضل اصلی مردم ماسال محسوب می گردد. جهت برون رفت از این شرایط کنونی و تحرک بخشی اقتصادی در سطح روستایی ماسال حضور کارآفرینان خلاق برای تنوع بخشی به انواع فعالیت های روستایی برای رسیدن به توسعه پایدار یک ضرورت اجتناب پذیر تلقی می گردد. در این تحقیق، کوشش بر آن است که با شناخت

عوامل بازدارنده در تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال و حل این موانع گامی در راستای توسعه روستایی این شهرستان برداشته شود. بی شک با این اقدام ظرفیت ها و قابلیت های اقتصادی نهفته در روستاها به عنوان مهمترین محور اقتصادی کشور به فعلیت در خواهد آمد.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی و از نظر روش شناسی، کمی - کیفی است. همچنین اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به دو طریق اسنادی (کتابخانه ای) و میدانی به دست آمده که ابزار گردآوری داده ها مبتنی بر توزیع پرسشنامه محقق ساخته می باشد که روایی پرسشنامه در طی چند جلسه با استاد راهنما و کارشناسان مربوطه مورد بررسی قرار گرفت و برای بررسی پایایی، تعدادی پرسشنامه به عنوان پیش آزمون در بین جامعه آماری مربوطه توزیع گردید. با توجه به این که میزان آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای تحقیق برابر ۰/۸۹۲ بدست آمده است. از این رو پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفته است. جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه دهیاران و کارشناسان مراجع ذیربط شهرستان ماسال می باشد که به روش نمونه تصادفی در دسترس انتخاب شدند. با توجه به اینکه جامعه مورد بررسی از نوع محدود است از فرمول کوکران جامعه محدود برای انتخاب نمونه استفاده شده است که تعداد نمونه برابر با ۶۸ روستا بدست آمده است. لازم به توضیح هست که در پژوهش حاضر جامعه آماری کلیه روستاهای شهرستان ماسال (N=82) می باشند. در پژوهش حاضر داده های اولیه گردآوری گردید و در محیط نرم افزار SPSS در بخش آمار توصیفی با استفاده از روش های آماری نظیر؛ میانگین، فراوانی و درصد فراوانی و در بخش آمار استنباطی با استفاده از آزمون فریدمن، آزمون

شهرستان رضوانشهر، از شمال شرقی، جنوب شرقی و شرق به شهرستان صومعه‌سرا، از جنوب به شهرستان فومن و از غرب و جنوب غربی به شهرستان خلخال از استان اردبیل محدود است. از نظر ناهمواری‌ها، از سه ناحیه جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی تشکیل یافته است (سایت زمین-شناسی کشور، ۱۳۹۹).

آماره t و ضریب رگرسیونی جهت تحلیل آماری داده‌های پرسشنامه‌ای صورت گرفته است.

۲. ۱. محدوده مورد مطالعه

شهرستان ماسال در غرب استان گیلان و در محدوده‌ی عرض جغرافیایی ۳۷ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۹ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه شرقی واقع شده است که از شمال به

جدول ۱. اسامی و جمعیت روستاهای مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	جمعیت	ردیف	نام روستا	جمعیت	ردیف	نام روستا	جمعیت
۱	گسکمینجان	۵۵۸	۲۴	دلیجان	۴۰۱	۴۷	توت نسا	۲۷۸
۲	معاف	۴۹۵	۲۵	قران	۵۵۹	۴۸	خروم	۱۰۹
۳	وزمتر	۴۰۰	۲۶	چماچار	۴۵۵	۴۹	سلیم آباد	۱۲۲
۴	انجیلان	۲۰۸	۲۷	چموش دوزان	۱۹۱	۵۰	شالماکوه	۳۷۲
۵	بی تم	۳۷۷	۲۸	ملک جهان	۸۲	۵۱	شالما	۱۴۲
۶	پلنگ سرا	۱۷۹	۲۹	میرمحل	۳۲۳	۵۲	گنذر	۳۸۱
۷	پنکاپشت	۲۵۷	۳۰	اسطخ زیر	۴۵۰	۵۳	گرم خانی	۶۳
۸	نیلاش	۶۸۴	۳۱	پیرسرا	۸۱۵	۵۴	ماسوله خانی	۹۱
۹	خرف کوره	۴۸۸	۳۲	خلورجان	۵۸۰	۵۵	نسا	۱۶۷
۱۰	شالکه	۴۰۵	۳۳	سیاه دوله	۱۸۵	۵۶	گیله سرا	۶۸۳
۱۱	کفودمژده	۳۹۰	۳۴	شیخ نشین	۷۹۰	۵۷	لنگ	۴۵۸
۱۲	بنه سرا	۹۰	۳۵	کوره جان	۴۸	۵۸	میله سرا	۱۰۳۲
۱۳	چاله سرا	۸۱۶	۳۶	تیرسرا	۱۶۰	۵۹	خویچر	۸۱۹
۱۴	دران	۷۹۷	۳۷	لیپا	۲۹۱	۶۰	سیدمحل	۱۶۸
۱۵	پاشکم	۸۵۲	۳۸	مهدیخان محل	۴۳۴	۶۱	آهکلان	۵۹۳
۱۶	کفود	۲۱۳	۳۹	میرمحل	۳۹۲	۶۲	پیرسرا	۱۹۳
۱۷	امامزاده شفیع	۴۳۵	۴۰	ورمیه	۳۰۷	۶۳	کشیخانی	۲۰۷
۱۸	تلاب دره	۳۲۳	۴۱	دول کوه	۱۳۴	۶۴	خانقابر	۶۹۰
۱۹	سیاه مرد	۸۱۹	۴۲	سراکه	۳۰۶	۶۵	دوله ملال	۸۲۶
۲۰	رزین دول	۹۵	۴۳	سیاه دول	۲۳۲	۶۶	کوچکام	۵۲۰
۲۱	مشه که	۱۱۳	۴۴	طبق سر	۱۹۴	۶۷	وشمه سرا	۱۲۱۳
۲۲	برگسرا	۲۷۸	۴۵	طاسکوه	۵۲۹	۶۸	مرکیه	۷۳۹
۲۳	توسه سرا	۵۶۹	۴۶	چسلی	۴۶۹	-	-	-

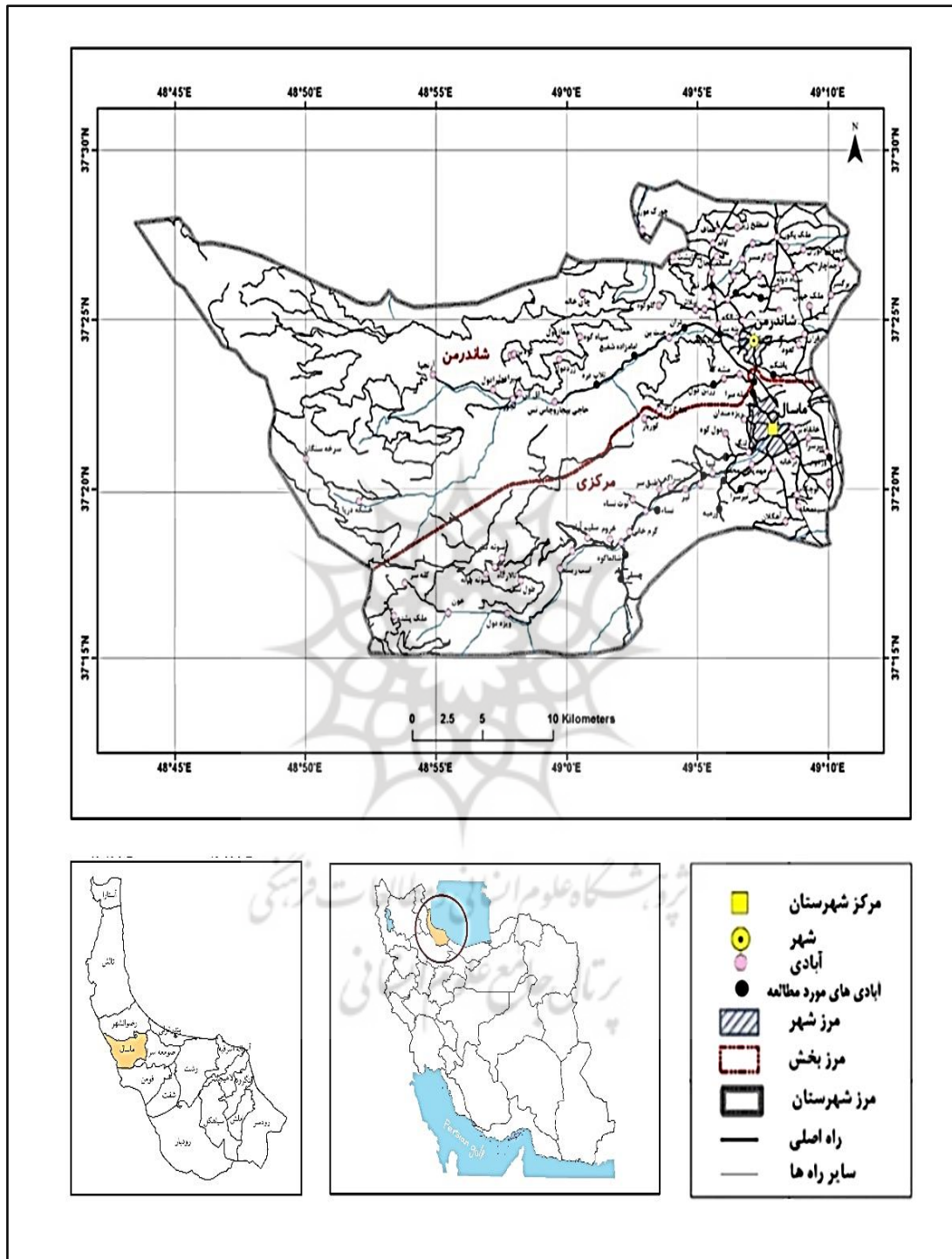
منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

۳. یافته‌های تحقیق

بوده است. میانگین میزان سنی پاسخگویان در روستاهای مورد مطالعه بالای ۳۵ سال بوده که کمترین آن ۲۹ سال و بیشترین آن ۴۲ سال بوده است. همچنین در حدود ۸۳/۸۲ درصد پاسخگویان

یافته‌های توصیفی پیرامون مشخصات عمومی پاسخگویان نشان داد که ۸۲/۳۵ درصد پاسخگویان مرد و ۱۷/۶۴ درصد نیز زن

دهیار و ۱۶/۱۷ درصد نیز از کارشناسان دستگاه‌های اقتصادی بوده‌اند. از نظر تحصیلات نیز ۳۲/۳۵ درصد پاسخگویان دیپلم، ۴/۴۱ درصد کاردانی، ۳۸/۲۴ درصد کارشناسی، ۱۷/۶۵ درصد کارشناسی ارشد و ۷/۳۵ درصد دارای مدرک تحصیلی دکتری بوده‌اند.

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در ایران و استان گیلان، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج جدول شماره (۲) که براساس نظرات کارشناسان اقتصادی و دهیاران روستایی شهرستان ماسال بدست آمده است، نشان می‌دهد که ۳۲ عامل از جمله عوامل بازدارنده و موانع تنوع- بخشی فعالیت‌های روستایی این شهرستان بوده که این عوامل در ۴ دسته که شامل نهادی- مدیریتی، عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی و عوامل طبیعی می‌باشند، قابل دسته‌بندی هستند.

بر اساس اولویت‌بندی انجام شده توسط آزمون فریدمن در جدول شماره (۳) نشان داده شد شاخص خرد شدن اراضی کشاورزی با رتبه میانگین ۲۵/۹۱، دارای بیشترین اهمیت و شاخص کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی با رتبه میانگین ۴/۶۰ دارای کمترین اهمیت در بین موانع و عوامل بازدارنده مطرح شده می‌باشد.

جدول ۲. موانع متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای نمونه شهرستان ماسال

نوع عامل	موانع	نوع عامل	موانع	نوع عامل	موانع
	تغییرات کاربری اراضی (به ویژه تبدیل اراضی کشاورزی به غیر کشاورزی)		پایین بودن سطح سواد شاغلان و بیکاران جویای کار روستاها		پایین رفتن سطح آب‌های زیرزمینی
	عدم توجه به الگوی کشت در تولید محصولات کشاورزی		پایین بودن تخصص شاغلان و بیکاران روستایی		آلودگی منابع آبی جاری و زیرزمینی
	عدم وجود بسته‌بندی مناسب در محصولات کشاورزی		اتکا و توجه بیش از حد روستاییان به منابع دولتی		استفاده بی رویه از منابع طبیعی از قبیل مراتع، جنگل‌ها
	کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی		بالا رفتن ساکنان روستایی جمعیت رو به سالمندی		تخریب و کاهش تدریجی اراضی کشاورزی جنگلی و مرتعی و از بین رفتن اکوسیستم‌های حساس طبیعی
نهادی-مدیریتی	تغییر کاربری اراضی و تقاضای افزایش محدوده در سکونتگاه‌های روستایی	اجتماعی	افزایش روند مهاجرت از روستاها و بروز معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی فرهنگی و اقتصادی	محیط-اکولوژیک	
	کمبود واحدهای سردخانه ای جهت نگهداری و عرضه به موقع محصولات کشاورزی		تک مهارته یا پایین بودن سطح مهارتی روستاییان		
	ضعف دسترسی سکونتگاه‌های روستایی به خدمات زیربنایی و روبنایی		کاهش و منفی شدن نرخ رشد جمعیت		
	ناکافی بودن زیربنای لازم برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی به ویژه صنعتی و گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی		پایین بودن نرخ فعالیت زنان روستایی نسبت به زنان شهری		
	نداشتن اسناد مالکیت املاک و مزارع روستایی		پایین بودن درآمد سرانه روستاییان		
	ضعف زیرساخت‌های لازم برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی		پیش فروش محصولات و خدمات روستایی		
	ضعف برخورداری از شبکه حمل و نقل روستایی کارآمد		کم توجهی به تقویت صندوق‌های خرد تامین مالی		
	خرد شدن اراضی کشاورزی		اشتغال درصد بالای شاغلان روستایی در بخش کشاورزی		
	نامناسب بودن روش‌های آبیاری و پایین بودن بهره‌وری آب		پایین بودن درآمد روستاییان به هزینه در محیط‌های روستایی		
	ضعف استفاده از نیروی متخصص بومی در روستا				

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

جدول ۳. اولویت‌بندی عوامل بازدارنده تنوع بخشی اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال

رتبه	رتبه میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	عوامل بازدارنده تنوع بخشی فعالیت‌های روستایی	رتبه
۱۸	۱۴/۳۸	۰/۹۵۲	۳/۷۵	تغییرات کاربری اراضی (به ویژه تبدیل اراضی کشاورزی به غیر کشاورزی)	۱
۴	۲۵/۰۹	۱/۱۴۹	۴/۶۲	عدم توجه به الگوی کشت در تولید محصولات کشاورزی	۲
۲۵	۱۲/۳۳	۰/۸۵۳	۳/۶۵	عدم وجود بسته‌بندی مناسب در محصولات کشاورزی	۳
۳۲	۴/۶۰	۰/۵۱۶	۲/۵۵	کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی	۴
۲۴	۱۲/۸۷	۰/۹۵۱	۳/۷۵	تغییر کاربری اراضی و تقاضای افزایش محدوده در سکونتگاه‌های روستایی	۵
۷	۲۴/۹	۱/۱۴۹	۴/۵۷	کمبود واحدهای سردخانه ای جهت نگهداری و عرضه به موقع محصولات کشاورزی	۶
۲۷	۱۱/۵۵	۰/۸۵۴	۳/۴۷	ضعف دسترسی سکونتگاه‌های روستایی به خدمات زیربنایی و روبنایی	۷
۳۱	۴/۶۳	۰/۵۱۶	۲/۷۷	ناکافی بودن زیربنای لازم توسعه فعالیت‌های اقتصادی به ویژه صنعتی و گردشگری در روستاها	۸
۵	۲۵/۰۱	۱/۱۴۹	۴/۵۹	پایین بودن درآمد سرانه روستائیان	۹
۲۶	۱۱/۵۶	۰/۸۵۵	۳/۴۹	پیش فروش محصولات و خدمات روستایی	۱۰
۳	۲۵/۲	۱/۱۴۹	۴/۶۰	کم توجهی به تقویت صندوق‌های خرد تامین مالی	۱۱
۱۴	۱۴/۴۳	۰/۹۱۲	۳/۹۶	اشتغال درصد بالای شاغلان روستایی در بخش کشاورزی	۱۲
۶	۲۵	۱/۱۴۹	۴	نداشتن اسناد مالکیت املاک و مزارع روستایی	۱۳
۱۶	۱۵/۷۹	۰/۹۷۰	۳/۸۸	پایین بودن سطح سواد شاغلان و بیکاران جویای کار روستاها	۱۴
۲۳	۱۲/۸۸	۰/۸۴۹	۳/۶۲	پایین بودن تخصص شاغلان و بیکاران روستایی	۱۵
۱۷	۱۴/۴۸	۰/۹۵۲	۳/۷۵	اتکا و توجه بیش از حد روستائیان به منابع دولتی	۱۶
۱۹	۱۴/۳۵	۰/۸۸۳	۳/۷۶	بالا رفتن ساکنان روستایی جمعیت رو به سالمندی	۱۷
۲۰	۱۴/۲۹	۰/۹۰۴	۳/۷۵	استفاده بی رویه از منابع طبیعی از قبیل مراتع، جنگل‌ها	۱۸
۱۳	۱۸/۶۲	۱/۲۴۴	۴/۰۶	تک مهارت یا پایین بودن سطح مهارتی روستائیان	۱۹
۲۲	۱۳/۱۷	۰/۸۴۲	۳/۶۵	کاهش و منفی شدن نرخ رشد جمعیت	۲۰
۲۱	۱۴/۰۱	۰/۹۱۳	۳/۷۱	پایین رفتن سطح آب‌های زیرزمینی	۲۱
۳۰	۴/۷۹	۰/۵۱۶	۲/۸۰	پایین بودن نرخ فعالیت زنان روستایی نسبت به زنان شهری	۲۲
۲۹	۴/۸۲	۰/۵۱۶	۲/۸۲	ضعف زیرساخت‌های لازم برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی	۲۳
۱۱	۲۱/۲۸	۱/۱۳۰	۴/۲۸	آلودگی منابع آبی جاری و زیرزمینی	۲۴
۱۵	۱۶/۰۷	۰/۲۳۷	۴/۰۶	ضعف برخورداری از شبکه حمل و نقل روستایی کارآمد	۲۵
۲۸	۱۰/۴۲	۱/۱۲۷	۳/۱۶	تخریب و کاهش تدریجی اراضی کشاورزی جنگلی و مرتعی و از بین رفتن اکوسیستم‌های حساس طبیعی	۲۶
۸	۲۳/۵۸	۰/۴۵۲	۴/۷۲	بهره برداری نامناسب از منابع آب و خاک	۲۷
۱	۲۵/۹۱	۰/۲۸۵	۴/۹۱	خرد شدن اراضی کشاورزی	۲۸
۲	۲۵/۲۹	۰/۳۱۴	۴/۸۷	ضعف استفاده از نیروی متخصص بومی در روستا	۲۹
۱۰	۲۱/۹۰	۰/۵۰۰	۴/۵۶	پایین بودن درآمد روستائیان به هزینه در محیط‌های روستایی	۳۰
۱۲	۲۰/۰۳	۰/۴۸۹	۴/۳۸	افزایش روند مهاجرت از روستاها و بروز معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی فرهنگی و اقتصادی	۳۱
۹	۲۲/۴۸	۰/۷۱۳	۴/۶۲	نامناسب بودن روش‌های آبیاری و پایین بودن بهره‌وری آب	۳۲

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

تعداد	مقدار کای اسکوتر (χ^2)
۶۸	۱۴۴/۶۳۱
درجه آزادی	۳۱
سطح معناداری	۰/۰۰۱

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

معناداری آزمون (sig) ، از ۰/۰۵ کمتر و مقدار آماره t عددی بزرگتر از صفر می‌باشد. بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر رد می‌شود و از نظر آماری می‌توان گفت که میانگین عوامل بازدارنده و موانع موجود (به جز " کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی " و " پایین بودن نرخ فعالیت زنان روستایی نسبت به زنان شهری ") در روستا جهت متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، تاثیری متوسط به بالا دارد که در این بین " خرد شدن اراضی کشاورزی " با مقدار آماره $t=55/171$ به عنوان مهمترین عامل بازدارنده در بین مولفه‌های شناسایی شده می‌باشد.

آزمون فریدمن به عمل آمده و نتایج ارائه شده در (۴) نشان می‌دهد که ($P=0/001 < 0/05$) و ($\chi^2=144/631$). بنابراین می‌توان گفت بر اساس دیدگاه‌های پاسخگویان بین عوامل بازدارنده اقتصاد روستاهای ماسال با تأکید بر تنوع‌بخشی فعالیت‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به نتایج جدول شماره (۵) مشاهده می‌شود که نمره اکثر عوامل بازدارنده به جز " کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی " و " پایین بودن نرخ فعالیت زنان روستایی نسبت به زنان شهری " از متوسط بیشتر است و در همه آنها میانگین محاسبه شده از میانه نظری بیشتر بوده و همچنین سطح

جدول ۵. مقدار آماره تی عوامل بازدارنده تنوع بخشی اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال

آماره t	سطح معناداری	انحراف استاندارد	میانگین	موانع و عوامل بازدارنده
۶/۹۴۵	۰/۰۰۱	۰/۹۵۲	۳/۷۵	تغییرات کاربری اراضی (به ویژه تبدیل اراضی کشاورزی به غیر کشاورزی)
۱۲/۴۰۱	۰/۰۰۱	۱/۱۴۹	۴/۶۲	عدم توجه به الگوی کشت در تولید محصولات کشاورزی
۵/۴۰۱	۰/۰۰۱	۰/۸۵۳	۳/۶۵	عدم وجود بسته‌بندی مناسب در محصولات کشاورزی
-۲/۸۱۷	۰/۰۰۱	۰/۵۱۶	۲/۵۵	کامل نبودن زنجیره تولید کشاورزی
۴/۹۷۲	۰/۰۰۱	۰/۹۵۱	۳/۷۵	تغییر کاربری اراضی و تقاضای افزایش محدوده در سکونتگاه‌های روستایی
۱۰/۳۰۱	۰/۰۰۱	۰/۹۵۱	۳/۷۵	کمبود واحد‌های سردخانه‌ای جهت نگهداری و عرضه به موقع محصولات کشاورزی
۴/۴۵۰	۰/۰۰۱	۱/۱۴۹	۴/۵۷	ضعف دسترسی سکونتگاه‌های روستایی به خدمات زیربنایی و روبنایی
۲/۸۱۷	۰/۰۰۱	۰/۸۵۴	۳/۴۷	ناکافی بودن زیربنای لازم برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی به ویژه صنعتی و گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی
۱۲/۰۳۲	۰/۰۰۱	۱/۱۴۹	۴	نداشتن اسناد مالکیت املاک و مزارع روستایی
۳/۲۵۱	۰/۰۰۱	۰/۵۱۶	۲/۸۲	ضعف زیرساخت‌های لازم برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی
۳۶/۸۳۴	۰/۰۰۱	۰/۲۳۷	۴/۰۶	ضعف برخورداری از شبکه حمل و نقل روستایی کارآمد
۵۵/۱۷۱	۰/۰۰۱	۰/۲۸۵	۴/۹۱	خرد شدن اراضی کشاورزی

آماره t	سطح معناداری	انحراف استاندارد	میانگین	موانع و عوامل بازدارنده
۱۸/۷۰۹	۰/۰۰۱	۰/۷۱۳	۴/۶۲	نامناسب بودن روش های آبیاری و پایین بودن بهره‌وری آب
۴۵/۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۳۱۴	۴/۸۷	ضعف استفاده از نیروی متخصص بومی در روستا
۱۱/۳۹۷	۰/۰۰۱	۱/۱۴۹	۴/۵۹	پایین بودن درآمد سرانه روستاییان
۴/۶۸۰	۰/۰۰۱	۰/۸۵۵	۳/۴۹	پیش فروش محصولات و خدمات روستایی
۱۳/۹۶۵	۰/۰۰۱	۱/۱۴۹	۴/۶۰	کم توجهی به تقویت صندوق های خرد تامین مالی
۸/۵۵۶	۰/۰۰۱	۰/۹۱۲	۳/۹۶	اشتغال درصد بالای شاغلان روستایی در بخش کشاورزی
۲۵/۶۹۷	۰/۰۰۱	۰/۵۰۰	۴/۵۶	پایین بودن درآمد روستاییان نسبت به هزینه در محیط های روستایی
۷/۵۰۰	۰/۰۰۱	۰/۹۷۰	۳/۸۸	پایین بودن سطح سواد شاغلان و بیکاران جویای کار روستاها
۶/۰۱۴	۰/۰۰۱	۰/۸۴۹	۳/۶۲	پایین بودن تخصص شاغلان و بیکاران روستایی
۶/۴۹۵	۰/۰۰۱	۰/۹۵۲	۳/۷۵	انکاف و توجه بیش از حد روستاییان به منابع دولتی
۷/۱۴۲	۰/۰۰۱	۰/۸۸۳	۳/۷۶	بالا رفتن ساکنان روستایی جمعیت رو به سالمندی
۲۳/۲۸۴	۰/۰۰۱	۰/۴۸۹	۴/۳۸	افزایش روند مهاجرت از روستاها و بروز معضلات و ناهنجاری های اجتماعی فرهنگی و اقتصادی
۷/۰۱۶	۰/۰۰۱	۱/۲۴۴	۴/۰۶	تک مهارت یا پایین بودن سطح مهارتی روستاییان
۶/۳۳۵	۰/۰۰۱	۰/۸۴۲	۳/۶۵	کاهش و منفی شدن نرخ رشد جمعیت
-۲/۸۱۷	۰/۰۷۰	۰/۵۱۶	۲/۸۰	پایین بودن نرخ فعالیت زنان روستایی نسبت به زنان شهری
۶/۲۵۰	۰/۰۰۱	۰/۵۱۶	۲/۸۲	پایین رفتن سطح آب های زیرزمینی
۹/۳۲۹	۰/۰۰۱	۱/۱۳۰	۴/۲۸	آلودگی منابع آبی جاری و زیرزمینی
۶/۸۴۲	۰/۰۰۱	۰/۹۰۴	۳/۷۵	استفاده بی رویه از منابع طبیعی از قبیل مراتع، جنگل ها
۱/۱۸۳	۰/۰۰۱	۱/۱۲۷	۳/۱۶	تخریب و کاهش تدریجی اراضی کشاورزی جنگلی و مرتعی و از بین رفتن اکوسیستم های حساس طبیعی
۳۱/۳۸۷	۰/۰۰۱	۰/۴۵۲	۴/۷۲	بهره برداری نامناسب از منابع آب و خاک

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

در نهایت به منظور مقایسه میزان تأثیر و نقش هر یک از عوامل اثرگذار در عدم تنوع فعالیت های اقتصاد روستایی از ضرایب بتا استاندارد شده استفاده می شود که نتایج آن در جدول شماره (۶) آورده شده است. براساس اطلاعات جدول (۶) ضرایب بتا استاندارد شده مربوط به ساختارهای نهادی -مدیریتی برابر با ۰/۵۹۵ محاسبه شده است که نسبت به سایر متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون، دارای بیشترین مقدار است؛ بنابراین می توان گفت که ساختارهای نهادی -مدیریتی موجود، بیش از سایر محدودیت ها در مراتب بعدی، عوامل اقتصادی، عوامل طبیعی و عوامل اجتماعی در عدم تنوع فعالیت های اقتصاد روستایی اثر داشته است. بنابراین مسئله اصلی تحقیق مبنی بر اینکه ساختارهای نهادی -مدیریتی موجود، بیش از سایر محدودیت ها، در عدم تنوع فعالیت های اقتصاد روستایی منطقه تأثیر دارد، تأیید می شود.

جدول ۶. مدل رگرسیونی تاثیر متغیرهای موثر در عدم تنوع فعالیت‌های اقتصاد روستایی

متغیر وارد شده در مدل	ضریب بتا (β)		سطح معناداری (Sig)
	استاندارد	غیر استاندارد	
ضریب ثابت	-	-۰/۵۷۹	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی	۰/۱۵۱	۰/۰۷۸	۰/۰۰۰
ساختارهای نهادی- مدیریتی	۰/۵۹۵	۰/۶۲۷	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی	۰/۴۹۶	۰/۴۱۳	۰/۰۰۰
عوامل طبیعی	۰/۱۸۰	۶/۰۵۳	۰/۰۰۰
آماره F	سطح معناداری مدل (Sig)		۰/۰۰۰
			۶۱۷/۹۸

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

۴. بحث و نتیجه‌گیری

عدم وجود تنوع در فعالیت‌ها، یکی از ویژگی‌های ساختار اقتصادی فضاهای روستایی است؛ به طوری که، عدم وجود تنوع در فعالیت‌های اقتصادی روستاییان را می‌توان یکی از عوامل مؤثر در وجود بیکاری فزاینده، کمبود درآمد، مهاجرت روستاییان به شهرها، پایین بودن میزان تولید، عدم استفاده بهینه از منابع و مشکلات دیگر دانست که در نهایت موجبات ناپایداری روستاها را فراهم می‌کند. درصد زیادی از نسل جوان روستایی در تلاش برای مهاجرت به شهرها برای دستیابی به زندگی بهتر با اندیشه دسترسی به امکانات، زیرساخت‌های اجتماعی و فیزیکی بهتر هستند. فرصت‌های ایجاد شده ممکن است گزینه‌هایی را برای توسعه نیروی کار با توسعه حرفه‌ای ارائه دهد که برای برخی افراد جذاب‌تر از کار کشاورزی است. تجارت غیر کشاورزی، سیستم‌های حمل و نقل و طیف گسترده‌ای از خدماتی که به سمت تولید، مصرف و نیازهای تفریحی جهت گیری دارند، گره‌های میان شهرها و روستاها را محکم‌تر کرده‌اند.

نهایتاً این مساله نه فقط به ساکنین نواحی روستایی فرصت‌های اقتصادی بهتری ارائه می‌دهد بلکه شکاف کیفی میان زندگی شهری و روستایی را کمتر می‌کند. همان‌گونه که نتایج تحقیق حاضر نشان داد عوامل نهادی - مدیریتی

تاثیر به سزایی در عدم تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصاد روستایی شهرستان ماسال دارد که با توجه به میانگین‌های بدست آمده بیشترین عامل‌ها نظیر عدم توجه به الگوی کشت در تولید محصولات کشاورزی، کمبود واحد‌های سردخانه‌ای جهت نگهداری و عرضه به موقع محصولات کشاورزی و نداشتن اسناد مالکیت املاک و مزارع روستایی از جمله مسایل با اهمیتی است که می‌باید از طریق برنامه-ریزی‌های مدیریتی این شهرستان مورد توجه قرار گیرد. در زمینه مشکلات اقتصادی که مانع از تنوع بخشی فعالیت‌های روستایی می‌گردد نیز می‌توان به پیش فروش محصولات و خدمات روستایی و کم توجهی به تقویت صندوق‌های خرد تامین مالی اشاره نمود که در این زمینه نتایج بدست آمده با نتایج پژوهش Khatun (2015) همسو می‌باشد. آنها با بررسی "تنوع فعالیت‌های معیشت روستایی در شرق بنگال: عوامل و محدودیت‌ها" دریافتند که محدودیت‌های اصلی که خانوارهای منطقه مورد مطالعه در تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی خود با آن مواجه هستند، شامل بنیه ضعیف مالی، نبود تسهیلات اعتباری، کمبود امکانات آموزش و آگاهی، ترس از ریسک، نبود زیرساخت‌های روستایی و نبود فرصت‌ها در بخش غیر کشاورزی است. در زمینه موانع اجتماعی نیز مهمترین عوامل نظیر ضعف استفاده از نیروی متخصص بومی در روستا و افزایش روند مهاجرت

نظیر؛ روستای معاف، مرکیه، آهکلان، میله سرا، کشیخانی، خانقابر، شالما و دوله ملال تقویت گردد؛
با توجه به توان‌های فوق‌العاده طبیعی در روستاهای بخش شاندرمن توجه به ایجاد زیرساخت و روستاها برای توسعه گردشگری در روستاهای بی تم، پلنگ سرا، پنگاپشت، نیلاش، خرف کوره، شالکه، دلجان، قران و چماچار پیشنهاد می‌گردد؛

تقویت بخش صنایع دستی و اختصاص وام و تسهیلات بانکی به این بخش از اقتصاد منطقه جهت تنوع در فعالیت‌های اختصاصی به خصوص در روستاهای وزمتر، پنگاپشت، مشه که، دلجان، تبرسرا، چسلی، توت‌نسا، خروم، سلیم‌آباد، شالماکوه، شالما، خوبچر، کوچکام و مرکیه؛

برنامه‌ریزی مناسب در جهت توجه بیشتر و مدیریت بخش دامداری و زراعت و محصولات باغی در تمامی روستاهای شهرستان ماسال؛
آموزش مستمر به کشاورزان جهت تولید انبوه و کاهش هزینه تولید؛

در روستای پاشکم با توجه به قابلیت‌ها و توان‌های روستا، پیشنهاد می‌گردد کارگاه‌های تولیدات نیمه صنعتی جهت حمایت از تولید داخلی و کاهش بیکاری جوانان در این روستا احداث گردد؛ و

در روستای مرکیه با توجه به شرایط این روستا پیشنهاد می‌گردد توجه بیشتری به معرفی جاذبه‌های گردشگری این روستا توسط برنامه‌ریزان و مدیران محلی صورت گیرد همچنین با توجه به قابلیت‌های گردشگری این روستا جذب سرمایه‌داران بخش خصوصی جهت توسعه گردشگری روستایی در مرکیه پیشنهاد می‌گردد.

تقدیر و سپاسگزاری

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله برگرفته از رساله دکتری نسرين فرجی درخانه، دانشکده علوم انسانی، گروه

از روستاها و بروز معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی فرهنگی و اقتصادی از جمله مواردی است که در عدم تنوع- بخشی فعالیت‌های اقتصادی روستاهای مورد مطالعه نقش دارد که نتایج بدست آمده با نتایج پژوهش Motei Langroudi and et al, (2018) نیز همسو بوده است. آنها در پژوهش خود دریافتند که ارتباط معناداری میان تعداد فعالیت‌ها و میزان تحصیلات، تغییرات درآمدی حاصل شوک‌ها و میزان درآمد وجود دارد. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد از دید جامعه نمونه عوامل حمایت دولت، منابع مالی و پسرانداز خانوار و تسهیلات زیرساختی برای متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی بیشترین اهمیت را دارند در بحث موانع طبیعی نیز بهره برداری نامناسب از منابع آب و خاک و نامناسب بودن روش‌های آبیاری و پایین بودن بهره‌وری آب نیز از مسایل پیش روی تنوع بخشی فعالیت‌ها می‌باشد. شهرستان ماسال به دلیل داشتن اراضی حاصلخیز و میزان بارندگی سالیانه زیاد، دارای شرایط مناسب اقلیمی، تنوع آب و هوایی و اکوسیستم‌های مرتعی اعم از مراتع جنگلی، مراتع ییلاقی و جلگه‌ای است که امکان کشت نباتات علوفه‌ای و استفاده از باقی‌مانده مزارع غلات برای چرای دام، تلفیق زراعت با دامداری را ممکن ساخته است. از سوی دیگر شهرستان ماسال یکی از مکان‌های دیدنی ایران است که طرفداران بسیار زیادی دارد. طبیعت زیبای این شهر و ییلاقات سرسبز آن یکی از دلایلی است که باعث توجه طبیعت‌گردان به این منطقه شده است لذا با توجه به پتانسیل‌های موجود در نواحی روستایی این شهرستان پیشنهادات زیر در برخی نواحی روستایی در جهت تنوع بخشی فعالیت‌های روستایی پیشنهاد می‌گردد:

با وجود تنوع در صنایع تبدیلی روستاها پیشنهاد می‌شود جذب سرمایه‌گذاری خصوصی در نواحی روستایی

rural development, Razi University, Kermanshah (In Persian)

Flora C.B,(2019), Sustainability of agriculture and rural communities, John Willey & sons, Newyork.

Javan, J., & Heidary Mokarar, H. (2011). The Role of Low-Depth Wells in Diversification of Rural Economy(Case Study: Zahak Township in Sistan & Baluchestan Province). *Human Geography Research*, 43(76(2)), 49-66. (In Persian)

Javan, Jafar, Alavizadeh, Seyed Amirmohammed, Kermani, Mehdi, 2011, The Role of Diversification of Economic Activities in Sustainable Rural Development, Case Study: Semiram county, *Iran Geographical Society Quarterly*, 9(29), pp. 17-43. (In Persian)

Hajian, N., Ghasemi, M., & Mofidi, A. (2019). The Role of Variety of Economic - Agronomic and Non-Agricultural Activities on the Resilience of Farmers' Rural Households in the Areas Exposed to Drought (Case Study: Chenaran County). *Journal of Geography and Environmental Hazards*, 7(4), 31-52. doi: 10.22067/geo.v0i0.71994(In Persian)

Hosseini Abri, Seyyed Hassan, 2016, Village in its true meaning, *Geographical Research Quarterly*, No. 53, pp. 80-96(In Persian)

Rahbari, M., Shafie Sabet, N., & Rezaai, Z. (2017). Analysis of the Factors Affecting the Diversification of Non-Agricultural Economics and its Impact on the Sustainability of Rural Settlements: A Case Study of Sarvelayat Division, Neyshabur County. *Journal of Geography and Regional Development*, 15(1), 237-258. doi: 10.22067/geography.v15i1.59424(In Persian)

Khatun .D,2015, Rural Livelihood Diversification in West Bengal:

جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت است و فاقد حامی مالی می‌باشد.

۵. فهرست منابع

Anabestani A A, Tayebnia S H, Shayan H, Rezvani M R.(2015) The analysis of barriers regarding variations in economic activities of bordering villages located in Marivan. *Journal of space economics and rural development*; 3 (10) :87-111(In Persian).

Anoushervani, Hassan, 2014, Diversification of trade exchanges and its impact on economic growth in Iran, *Business Research Quarterly*, No. 36, pp. 50-69; (In Persian)

Bollman, D. 2018, Human Capital and Rural Development: What are the Linkages? Walford, N.;

Bryceson. D. 2016, sub-saharan African Betwixt and Between: Rural livelihood practices and policies. De- Agraransation and rural Employment African studies centre working paper 43. University of leiden.

Dmurger, S, et al., (2010), Rural households' decisions towards income diversification: Evidence from a township in northern China, *China Economic Review* 21 ,S32–S44.

Ersado, L. 2018. Income Diversification in Zimbabwe : Welfare Implications from Urban and Rural Areas. Policy Research Working Paper; No. 3964. World Bank, Washington, DC.

Escobal .J, 2017, The Determinants of Nonfarm Income Diversification in Rural Peru, *World Development*, Vol 29, pp 497-508

Farozani, Masoumeh and Keshavarz, Marzieh, 2013, non-agricultural economy, a new approach in sustainable rural development, the first national conference on sustainable

Determinants and Constraints, Agricultural Economics Research Review, Vol. 25(No.1), pp 115-124

Kochchi, Alireza, Nasiri Mahalati, Mehdi, 2013, evaluation of the diversity of Iran's agricultural systems, Quarterly Journal of Research and Construction in Agriculture and Horticulture, No. 63, pp. 49-59(In Persian)

Mahmoodi, D. (2018). Providing and Suggesting a Model for Diversification of Economic Activities in Rural Areas of Guilan Province. Geography and Territorial Spatial Arrangement, 8(29), 127-158. doi: 10.22111/gaij.2018.4333(In Persian)

Motei Langroudi, S. H., Riahi, V., Jalalian, H., & Ahmadi, A. (2019). Explaining the Factors Affecting Differentiation of Economic Activities among the Villagers (Case Study: Villages in Saqez, Iran). Human Geography Research, 51(1), 193-209. doi: 10.22059/jhgr.2018.254080.1007664(In Persian)

Taherkhani, Mehdi, 2011, Industrialization of the village, Publications of Ministry of Jihad Agriculture: Tehran. (In Persian).

Taghdisi, A., Karamshahi, S., & Shayan, M. (2018). The Assessment of Approach diversification of economic activities in achieving to rural sustainable development A Case Study central part of Dareshahr county. Geography and Human Relationships, 1(2), 608-622. (In Persian).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی